

До спеціалізованої вченої ради ДФ 20.051.248
у Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата юридичних наук, доцента, доцента кафедри права, публічного управління та адміністрування Державного університету «Житомирська політехніка» Острогляда Олександра Васильовича на дисертацію Шевченка Віктора Леонідовича на тему: «Суб'єкти кримінально-правової політики», подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності теми дисертації. Питання кримінально-правової політики нарешті зайняло своє чільне місце в кримінально-правовій науці. Кримінально-правова політика України пройшла складний шлях від заперечення самого факту її існування до створення профільних кафедр та глобальних наукових досліджень.

Як вірно відзначає автор питання суб'єктів кримінально-правової політики дійсно є малодослідженим через ряд причин, що є більш дивним, оскільки «кістяк» цього виду політики вже є сформованим досить давно.

Реформування кримінального законодавства загалом, а також в частині, що пов'язана з війною, прагнення України до вступу до ЄС це ті чинники, які актуалізують питання суб'єктів кримінально-правової політики, оскільки саме через тих хто формуватиме чи реалізовуватиме кримінально-правову політику в більшості залежить чи досягнуть реформи своєї мети і наскільки довгим буде шлях до європейського співтовариства.

З огляду на це, дослідження суб'єктів кримінально-правової політики набуває надзвичайно актуального наукового та практичного забарвлення.

Оцінка наукової обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність.

Дисертація виконана Віктором Леонідовичем Шевченко як наукове завершене дослідження містить усі необхідні елементи, котрі визначені вимогами до такого виду робіт на здобуття ступеня доктора філософії у галузі права. Аналіз дисертації дозволяє зробити висновок про єдність структурних складових, їх логічну пов'язаність, наукову та нормативну послідовність викладення понятійної бази та висновків.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність забезпечується використанням широкого спектру загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, серед яких:

- *діалектичний*, застосований для розкриття суперечливої природи кримінально-правової політики та її суб'єктного зрізу, а також взаємозв'язку формування, реалізації й розвитку системи суб'єктів (всі розділи);

- *системно-структурний і функціональний методи* є провідними для побудови системи суб'єктів, виокремлення її елементів і зв'язків та встановлення ролі кожного суб'єкта;

- *логіко-семантичний метод разом з аналізом і синтезом, індукцією й дедукцією, абстрагуванням і узагальненням* забезпечив розмежування суміжних понять і вироблення дефініції та класифікації суб'єкта ;

- *формально-юридичний (догматичний)*, застосований для аналізу компетенції, повноважень і правового статусу суб'єктів;

- *порівняльно-правовий метод* використано переважно на наднаціонально-інституційному та теоретичному матеріалі - при аналізі наднаціональних і міжнародних суб'єктів, стандартів Європейського Союзу й Ради Європи, практики Європейського суду з прав людини та багаторівневого врядування, а також при зверненні до зарубіжної теорії публічної політики та ін.

Висока достовірність і обґрунтованість результатів дослідження забезпечується джерельною базою, в якій спостерігається використання судової

практики, а також оприлюдненням та апробацією основних положень дисертації у 3 наукових статтях та участю у всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях.

З огляду на викладене, можна стверджувати про те, що викладені в дисертації наукові положення та сформовані висновки належним чином обґрунтовані та є достовірні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є першим у вітчизняній науці кримінального права комплексним монографічним дослідженням, у якому суб'єктів кримінально-правової політики розглянуто як цілісну, впорядковану, відкриту й динамічну систему - від теоретико-методологічних засад їх поняття, ознак і класифікації до взаємодії, латентного виміру та оптимізації суб'єктного складу в умовах рекодифікації кримінального законодавства й поглиблення європейської інтеграції..

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем. Основні з них такі:

вперше:

- запропоновано цілісну доктринальну концепцію суб'єкта КПП, побудовану на сукупності родових ознак, а не на переліку органів: обґрунтовано трьохознакову модель суб'єкта (владно-компетенційна, функціональна та інституційна ознаки, доповнені цілеспрямованістю й інтересо-ціннісною природою носія політики) і на її підставі сформульовано авторську дефініцію суб'єкта КПП;

- запропоновано багатовимірну класифікацію суб'єктів КПП за чотирма неконкурентними критеріями - за характером участі (суб'єкти формування та реалізації), за юридичною природою (владні й невіддільні з проміжною гібридною категорією), за територіальним рівнем (національні, наднаціональні та міжнародні) і за обсягом повноважень (суб'єкти

безпосереднього ухвалення рішень та суб'єкти впливу), - на основі якої суб'єктний склад КПП описано як відкриту, динамічну й здатну до самокорекції систему, межі якої не збігаються з переліком державних органів.

Заслужують на увагу і положення, котрі автором удосконалено, зокрема:

- характеристику суб'єктів формування КПП: замість переліку типів суб'єктів запропоновано розрізняти три функціональні ролі - нормопроектну, легітимаційну та рамкову - з обґрунтуванням того, що один орган може поєднувати кілька ролей, але жодна з них не поглинає інших, а їх розподіл не збігається з переліком органів;

- розуміння правової природи суб'єктів реалізації КПП: аргументовано, що органи кримінальної юстиції є не пасивними виконавцями сформованої політики, а її співтворцями, здатними чинити зворотний вплив на її зміст.

Таким чином, на думку опонента, ступінь наукової новизни дослідження, обґрунтованість наведених у ньому положень, висновків та рекомендацій відповідає вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки та рекомендації, наведені у дисертації, можуть бути використані: – у *законопроектній (нормотворчій) діяльності* - насамперед у процесі рекодифікації кримінального законодавства та впорядкування суб'єктного складу кримінально-правової політики; - у *правозастосовній діяльності органів кримінальної юстиції* - для узгодженого розуміння їхньої ролі як співтворців політики; - у *науково-дослідній сфері* - як підґрунтя для подальших досліджень системи суб'єктів кримінально-правової політики; - в *освітньому процесі* - під час викладання кримінального права та відповідних спеціальних дисциплін, пов'язаних з політикою у сфері боротьби зі злочинністю.

Текстових запозичень у дисертації без посилання на джерело, інших елементів академічної доброчесності у роботі не виявлено.

Повнота викладу наукових положень в опублікованих працях. Основні положення та висновки дисертації викладені у п'яти наукових публікаціях, з яких три статті у фахових виданнях України та дві тези доповідей на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях. Це забезпечує належну апробацію результатів дослідження.

Оцінка змісту та оформлення дисертації. Дисертація складається з чотирьох розділів, що містять 15 підрозділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел та 1 додатку. Анотація до дисертації запропонована двома мовами – українською та англійською. Загальний обсяг роботи становить 226 сторінок. Список використаних джерел містить 202 позицій.

Зміст дисертації має логічну, структуровану побудову, відповідає поставленій меті. План дисертації забезпечує комплексність та системність дослідження теми.

У першому розділі *«Теоретико-методологічні засади дослідження суб'єктів кримінально-правової політики»* автором здійснено аналіз стану наукової розробки проблеми суб'єктів кримінально-правової політики, визначено поняття, основні ознаки та правову природу таких суб'єктів. Дисертантом досліджено систему суб'єктів кримінально-правової політики та запропоновано їх класифікацію, що дало змогу сформулювати теоретико-методологічні засади подальшого дослідження їх ролі у формуванні та реалізації кримінально-правової політики України.

У другому розділі *«Суб'єкти формування кримінально-правової політики»* дисертант дослідив систему суб'єктів, які здійснюють безпосередній або опосередкований вплив на формування кримінально-правової політики України. Зокрема, проаналізовано роль Верховної Ради України, Президента України та

утворюваних ними інституцій, Ради національної безпеки і оборони України, Кабінету Міністрів України та центральних органів виконавчої влади у формуванні кримінально-правової політики. Окрему увагу приділено впливу наукової доктрини, інститутів громадянського суспільства, а також наднаціональних і міжнародних суб'єктів на визначення напрямів кримінально-правової політики України. На основі проведеного дослідження встановлено особливості компетенції та характеру впливу зазначених суб'єктів на процес формування кримінально-правової політики.

Третій розділ *«Органи кримінальної юстиції як суб'єкти реалізації кримінально-правової політики»* присвячений дослідженню ролі органів кримінальної юстиції у реалізації кримінально-правової політики України. Дисертантом проаналізовано діяльність судів, Верховного Суду та Конституційного Суду України, органів прокуратури, органів правопорядку та досудового розслідування, адвокатури, а також органів і установ виконання покарань та пробації. Встановлено особливості реалізації ними кримінально-правової політики у межах визначених законом повноважень, а також їх місце та значення у механізмі кримінально-правового регулювання.

Четвертий розділ *«Взаємодії та оптимізація системи суб'єктів кримінально-правової політики»* присвячений дослідженню взаємодії між суб'єктами кримінально-правової політики та пошуку напрямів удосконалення їх системи. Дисертантом проаналізовано горизонтальні та вертикальні взаємодії суб'єктів кримінально-правової політики, досліджено роль латентних (неформальних) акторів у відповідній системі, а також визначено дисфункції системи суб'єктів кримінально-правової політики як чинники, що зумовлюють необхідність її розвитку та оптимізації.

Текст дисертацій викладений науковим стилем. Висновки відповідають поставленим завданням в межах обраного об'єкту предмету дослідження, містять напрацьовані автором наукові положення, а також практичні рекомендації.

Робота побудована відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України.

Не применшуючи позитивної оцінки дисертації Шевченко Віктора Леонідовича та результатів його дослідження, а також наголошуючи на відповідності роботи вимогам, які ставляться до робіт на здобуття ступеня доктора філософії, з позиції офіційного опонента вважаю за необхідне зупинитись на окремих міркуваннях щодо положень та висновків дисертаційного дослідження, котрі можуть стати цікавою основою для наукових дебатів під час публічного захисту чи наведення додаткової аргументації дисертантом:

1. На с. 44 автор подає визначення «Суб'єкт КПП - це наділений відповідною компетенцією орган державної влади, інша інституція або особа, які в межах притаманних їм функцій та за допомогою доступних ресурсів беруть реальну участь у формуванні або реалізації змісту політики держави у сфері кримінально-правової охорони й регулювання, керуючись власною інтересо-ціннісною позицією».

Загалом погоджуючись з вказаною позицією цікавим було б додаткове обґрунтування автора щодо інтересо-ціннісної позиції (окремі положення визначено на ст. 41-42 дисертації), зокрема стосовно акценту на тому, що це «власна» інтересо-ціннісна позиція суб'єкта. Запитання стоїть в тому чи можна чітко визначити «власність» позиції суб'єкта, як, наприклад, відбулося зі змінами 2022 на запит суспільства щодо кримінальних правопорушень проти власності?

2. На сторінках 72-73 автор зазначає «Одним із найважливіших наслідків діяльності Робочої групи стало вироблення в проєкті механізмів, покликаних дисциплінувати самого законодавця. Ю. Баулін називає серед них правило, за яким зміни до Кодексу можуть вноситися не частіше одного разу протягом календарного року (крім скасування злочинності діяння чи поліпшення правового становища особи), а також винесення типових санкцій до Загальної частини з прив'язкою до ступеня тяжкості злочину, унаслідок чого статті

Особливої частини санкцій не містять; це «ставить у певні рамки законодавця», позбавляючи його змоги на власний розсуд установлювати санкції при подальших змінах, і водночас звужує суддівську дискрецію [57, с. 7, 9]. У цьому ж напрямі діє й уже реалізоване самообмеження парламенту: як зазначає Є. Стрельцов, Законом України від 19 травня 2020 року № 619-IX (зміни до статті 3 Кодексу) [59] **було впорядковано процедуру зміни кримінального закону - відтепер такі зміни можуть вноситися виключно законами про внесення змін до Кримінального та/або Кримінального процесуального кодексів чи до законодавства про адміністративні правопорушення, що унеможливорює «приховане» кримінальне законодавство через інші галузеві акти (виділено мною – О.О.)** [58, с. 10]. Особливість цих механізмів у тому, що їх пропонує й обґрунтовує не сам законодавець, а доктринально-нормопроектний суб'єкт, який у такий спосіб намагається впорядкувати правотворчу поведінку парламенту».

Обмеження насправді не діє як таке (наприклад, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів» від 19.06.2020 р., Закон України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» від 14.07.2020 р., «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення окремих питань виконання військового обов'язку та ведення військового обліку» 30.03.2021 р. і т.д.). Що б на думку автора було б таким запобіжником? І до речі Проект КК України також не містить наслідків порушення вказаного там порядку.

3. Потребує додаткової аргументації автора віднесення Конституційного суду України виключно до суб'єктів реалізації кримінально-правової політики.

Зокрема, на сторінці 110 автор зазначає, «По-перше, Верховна Рада України постає основним суб'єктом формування, який у монопольному порядку здійснює криміналізацію й пеналізацію та діє в правотворчій площині переважно через законодавчі ініціативи народних депутатів, що зумовлює водночас високу

динаміку й системні дисфункції формування - хаотичну новелізацію, брак концептуалізації та відірваність від експертного середовища». На сторінці 120 «Особливе місце в системі суб'єктів реалізації посідає Конституційний Суд України. ... Це дає підстави розглядати Конституційний Суд не як технічного контролера, а як суб'єкта, що спрямовує зміст кримінально-правової політики через контроль кримінального закону».

Хоча на сторінках 120-121 посилаючись на позицію Т.Созанського, зокрема, підкреслює, що «Механізм такого впливу двоякий. З одного боку, Конституційний Суд «опосередковано» коригує політику: як зазначає Т. Созанський, головним суб'єктом її формування залишається Верховна Рада України, але через конституційний контроль Суд може визнавати неконституційними положення Кримінального кодексу України, що спричиняє втрату ними чинності й фактичну зміну змісту кримінально-правового регулювання, - Суд не створює норм, але коригує політику [150, с. 129]».

Напевно варто переглянути вказану позицію та розглядати Конституційний Суд України одночасно, як суб'єкт формування кримінально-правової політики та суб'єкт її реалізації (одночасно це твердження варто поширити і на Верховний Суд). Оскільки рішення, що приймаються Конституційним Судом України мають різну правову природу і відповідно наслідки для формування кримінально-правової політики. Конституційний Суд України, як суб'єкт негативної правотворчості виступає саме як суб'єкт формування кримінально-правової політики, звичайно при цьому зберігається домінуюча роль Верховної ради України.

Для ілюстрації кілька рішень Конституційного Суду України саме в цьому аспекті:

- Рішення Конституційного Суду (неконституційною ст. 69 ККУ) № 15-рп/2004 від 02.11.2004 – «Положення частини першої статті 69 Кримінального

кодексу України (2341-14), визнане неконституційним, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення».

- Рішення Конституційного Суду № 1-р/2019 від 26.02.2019 - Стаття 368-2 Кримінального кодексу України, визнана неконституційною, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

- Рішення Конституційного Суду № 7-р/2020 від 11.06.2020 - Стаття 375 Кримінального кодексу України, визнана неконституційною, втрачає чинність через шість місяців з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

- Рішення Конституційного Суду № 13-р/2020 від 27.10.2020 - Пункти 6, 8 частини першої статті 11, пункти 1, 2, 6-10-1, 12, 12-1 частини першої, частини друга - п'ята статті 12, частина друга статті 13, частина друга статті 13-1, стаття 35, абзаци другий, третій частини першої статті 47, статті 48-51, частини друга, третя статті 52, стаття 65 Закону України „Про запобігання корупції“ від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII зі змінами, стаття 366-1 Кримінального кодексу України, визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

- Рішення Конституційного Суду № 6-р(II)/2021 від 16.09.2021:

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), частину першу статті 81, частину першу статті 82 Кримінального кодексу України в тім, що вони унеможливають їх застосування до осіб, яких засуджено до відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі.

2. Зобов'язати Верховну Раду України невідкладно привести нормативне регулювання, установлене статтями 81, 82 Кримінального кодексу України, у відповідність до Конституції України та цього Рішення.

4. В рамках роботи також варто було розглянути в аспекті суб'єктів органи, які вже припинили свою діяльність Верховний Суд України, Вищий

спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, які свого часу впливали на формування кримінально-правової політики і впливають до цього часу через відповідні Постанови. А також цікавить думка актора стосовно перспектив зміни суб'єктного складу формування та реалізації кримінально-правової політики.

5. Зауваження технічного характеру. На сторінках 97, 111 і т.ін. автор вживає термін «засоби масової інформації» та ін., а в багатьох випадках і як альтернатива «медіа». Хоча на сьогодні визначеним терміном, відповідно до Закону України «Про медіа» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2023, №№ 47-50, ст.120) є саме «медіа». Варто було вказати, що ці терміни вживаються як синоніми.

Висловлені міркування та запитання не зменшують наукової цінності виконаного дисертаційного дослідження, носять дискусійний характер в межах наукового диспуту, і не впливають на загальне позитивне враження від виконаного дослідження.

Опонент підтверджує факт **відсутності конфлікту інтересів** (ані реального, ані потенційного із дисертантом, його науковим керівником).

ВИСНОВОК:

дисертація Шевченко Віктора Леонідовича на тему «Суб'єкти кримінально-правової політики» за своєю актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю, якістю отриманих результатів, кількістю наявних публікацій та апробацій результатів дослідження, є завершеним, самостійним, комплексним науковим дослідженням та відповідає вимогам до оформлення дисертації, затвердженої наказом МОН України від 12 січня 2017 року № 40 та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами),

а її автор – Шевченко Віктор Леонідович – на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження освітньо-наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

**кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права, публічного управління
та адміністрування
факультету національної безпеки,
права та міжнародних відносин
Державного університету
«Житомирська політехніка»**

Олександр ОСТРОГЛЯД